

Мишо МИОВСКИ

МОРФОЛОШКАТА АДАПТАЦИЈА НА ЛИЧНИТЕ И ГЕОГРАФСКИТЕ ИМИЊА ВО РАДОМИРОВОТО ЕВАНГЕЛИЕ

Јазичната адаптација, свесно или несвесно, ја следи јазичната активност било да се работи за литературна, односно писмена, или за дијалектна форма. Во сегашно време сме сведоци на сè поголемото учество на интернационалната лексика во лексичкиот фонд на соодветните национални јазици. Потребата од вклопувањето на оваа лексика во системите на односните јазици го зголемува интересот за проблематиката на јазичната адаптација.

За присутноста на проблематиката на јазичната адаптација во нашата практична и теоретска јазична сегашност во поширока смисла зборува и фактот дека една од рамковните теми на VII лингвистички конгрес на југословенските слависти е и темата „Проблеми на фонолошката и формолошката адаптација на странските зборови во словенските јазици.“ Оваа рамковна тема, секако, не се исцрпува само со истражувањето на проблематиката во современите јазици, ами дава можност и за истражувања од дијахронски карактер. Од оваа гледна точка прашањето го поставува и И. Грицкат, подвлекувајќи го притоа значењето на антропонимите и топонимите¹⁾.

Директната адаптација, на којашто ѝ претходи транскрипцијата, предвидува добро познавање на обата јазика: на изворниот од кој се примаат соодветните јазични елементи и на оној во кој овие елементи треба да се транскрибираат и адаптираат. Но познато е дека јазичната практика знае и за индиректни контакти, кога јазичната дејност се врши со посредување, т. е. кога доаѓа до преземање на еднаш веќе транскрибирани јазични единици во друга, иако сродна, јазична средина, чијашто адаптација не мора да е во духот на јазикот во кој таа треба да се „импортира“. Во такви случаи, кога не се обрнува внимание на нејзиното потекло, може да се изврши,

¹⁾ Д-р Ирена Грицкат, Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима, Београд, 1972, стр. 44.

односно да се прими погрешна фонетска транскрипција, погрешен препис или толкување, а во определени културни околности оваа транскрипција сепак да биде општо примена и адаптирана (шема, шизофренија, Дон Жуан...).

За илустрација ќе укажеме и на еден случај во евангелски текст каде можноста за да дојде до грешка, поради религиозноста на содржината, е минимална. Се работи за „камилата“ и „корабното јаже“: *κάμιλος* значи корабно јаже, а *κάμηλος* камила. По грешка во препишувањето и по изедначувањето на изговорот на *ι* и *η* наполно се изедначила и фонетската слика на обата збора — и од корабното јаже станала камила.²⁾ Оваа ситуација е фиксирана и во Радомировото евангелие: *οὐδὲν κτλ во εὐστὴ κελιάδου;**) л 18,25.

Нашата сегашна културна средина и околностите не можат да се споредуваат со ситуацијата во 12, 13 или 14 век. А сепак, оваа секако поповолна ситуација, не нè поштедила од тешкотиите со кои се судрува нашата јазична практика со слични случаи како што е адаптацијата на зборови од типот *интервју*, *ниво*, *клише* и нивното вклопување во системот на нашиот јазик.

Во оваа работа, поради однапред ограничениот простор, ќе се обидиме да дадеме преглед само на морфолошката адаптација на личните и географските имиња во споменатото евангелие.

Радомировото евангелие се датира во XIII—XIV век. Воскресенски го датира во XIV век, Цонев во XIII век. Владимир Мошин, врз основа на определени палеографски податоци и тератолошкиот стил на орнаментиката, го датира во средината на XIII век.³⁾ Се претпоставува овој ракопис да ѝ припаѓа на македонската варијанта на северномакедонската група текстови.

Ракописов е зачуван во 182 пергаментни листа во големина 18,5 × 26 см, пишуван најмалку од две лица со убав, правилен и читлив устав во две колони по 25 реда (со ретки отклонувања), без почеток и без крај. Почнува во среда по воскреснувањето, од втора недела: *же во ѿнѣ творитѣ си и сѣѣ такожде да творитѣ* Ј 5,19 и завршува на страницата 284 со следниот текст: *сльнцоу ѿмръкнѣше и катапетазма нрѣ* Л 23,45. Во средината отсуствува барем по еден лист зад фолиите 52, 98, 142.⁴⁾ Но и зад фолијата 136, бидејќи текстот од фолијата 136c-d: *и полѣтѣ пѣ* Мр 14,33 не продолжува и не се надоврзува на фолијата 137a-b: *... телстна да оубиѣтѣ и не ѿворѣтажѣ* Мр 14,55, а исто така и зад 152c-d: *ѿтери же ѿ ниѣх рѣкша не можеаше ли ѿврѣзи ѿчи и сльнцоу стко...* Ј 11, 37, а на 153a-b продолжува со

²⁾ А. Милев, Грѣцките съществителни имена в български език, Български език, V, кн. 2, София, 1955, стр. 130—131.

³⁾ Мт — Матеј, Мр — Марко, Л — Лука, Ј — Јован.

⁴⁾ Vladimir Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1955, стр. 121.*

⁴⁾ Vladimir Mošin, *ibid.*

Грчките облици од машки род на -ος, што означуваат припадници на определени групации, движења или жители од типот Ἰουδαῖος, се адаптирани според -јо основата. Во адаптираната парадигна на обликот Γαλιλαῖος, покрај формите според -јо основата, се јавуваат и облици според -о основа, најверојатно по аналогија на формите од типот Σαμαρίτης кои се адаптирани според -о основата (в. погоре): ἔλεγον οὖ οἱ Ἰουδαῖοι, гл҃аша же иудеи, Евреите рекоа Ј 11,36; περὶ τῶν Γαλιλαίων, ω галил҃ѣих, за Галилејците Л 13,1; οἱ Γαλιλαῖοι, Галил҃еване Л 13,2.

Како што погоре спомнавме, старословенскиот јазик во својот морфолошки систем ги вклопил и ги адаптирал и оние лични и географски имиња кои остануваат надвор од грчкиот падежен систем. Личните и географските имиња од типот Δαυίδ, Ἰωσήφ, Ἰεριχώ се адаптирани според -о основата: ἐποίησεν Δαυὶδ στήσори Давыдъ, направѣ Давид Мт 12,3; нашего Дл҃ѣда Мр 11,10; ἐλθὼν Ἰωσήφ, приде и҃всифъ, дојде Јосиф Мр 15,43; дастъ и҃всифоу Ј 4,5; εἰσελθὼν τὴν Ἰεριχώ, в҃ниде... в҃ врихонъ, влезе во Ерихон 119,1; исхода҃щюу... ѿ врихона Мр 10,46.

Паралелите од типот Ἰσραήλ, кај кои во резултат на претходно извршена фонетска транскрипција се добил палатален краен консонант, се адаптирани според -јо основата: ἐφάνη οὕτω ἐν τῷ Ἰσραήλ, ꙗви сѧ сиц҃к в҃ издрани, станало во Израилот Мт 9,33; ни в҃ изиј Л 7,9; слыши изию Мр 12,29.

Грчките лични и географски имиња од женски род на -α од типот Βηθσαῖδά, Μάρθα се адаптирани според -а основата: πόλιν καλουμένην Βηθσαῖδά, грѧ нарицаемаго Битъсаида, се викаше Витсаида Л 9,10; приде... в҃ вѣтсаидѧ, Мр 8,22; εἶπεν οὖ ἡ Μάρθα, рече же Марθ'а, Марта му рече Ј 11,21; љубл҃ѣше... Марθѧ Ј 11,5.

Паралелите од женски род на -α од типот Ἀριμαθεία, Βηθανία, Γαλιλαία, Μαρία се адаптирани според -ја основата: ἀπὸ Ἀριμαθαίας, ѿ архимафѧ, од Ариматеја Л 23,51; ἦν δὲ Βηθανία ἐρμυς, в҃к же Киθаниа влизъ, Витанија беше близу Ј 11,18; ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ѿ Галилеѧ, од Галилеја Мт 19,1; приде... в҃ галил҃ѣих Ј 4,47; Μαρία... ἔπεσεν, Мариа... паде, Марија... падна Ј 11,32; пришли къ... Марии Ј 11,19.

Грчките лични и географски имиња од женски род на -η, -ι од типот Σαλώμη, Γεθσημανί во текстот на Радомировото евангелие се адаптирани според -ја основата: Σαλώμη, Саломии, Саломија Мр 16,1; ἦν Μαρία ἡ Μαгдаληνή, в҃к мариа Магдалинии, Марија Магдалина Мт 27,56; χωρίον οὖ τὸ ὄνομα Γεθσημανί, в҃с... виже имѧ гетъсимании, село по име Гетсиманија Мр 14,32.

Адаптацијата на соодветните грчки форми за изразување посевност и припадност е извршена во духот на старословенскиот јазик. Генитивните конструкции од грчкиот текст во еднина или во

Назарет Ј 18,5; ισα назарѣнска Ј 18,7; Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνός, їѣ назарѣнинь, Исус Назареец Мр 10,47; Ἰουδαν Ἰσκαριώθ, їюдоу искариωтъскаго, Јуда Искариот Л 6,16; Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, їюда искариωтъскын Мт 10,4; Ἰούδαν Ἰακώβου, їюдоу їаковаѣ, Јуда Јаковов Л 6,16; Ἰούδας Σίμων ὁ Ἰσκαριώτης, їюда скариωтъскы (!), Јуда Симонов Искариот Ј 12,4; Ἰωάννην ὁ βαπτιστής, ївань крѣтитель, Јован Крститель Л 7,33; Λευὶν τὸν τοῦ Ἀλφαίου, лѣвгнѣ альфѣωка, Левија Алфеев Мр 2,14; Ματθαῖος ὁ τελώνης, матѣи мѣтарь, Матеја Митар Мт 10,3; Ναϊμάν ὁ Σύρος, нѣемань... сѣриѣскын, сириецот Нееман Л 4,27; Ποντίῳ Πιλάτῳ, Поньскомоу Пилатоу, Понтие Пилат Мт 27,2; Σίμων Ἰωνα, Симоне їонинь, Симоне Јонин Ј 21,17; Σίμων ὁ Καναναῖος, Симонь Кананей, Симон Кананит Мт 10,4; Σίмона Κανανίτη Μр 3,18; Σίμωνα... Κυρηναίου, Симона киринѣнска, Симон Киринеец Л 23,26; симоноу кѣ[?]нѣю Мр 15,21; Σίμων Πέτρος, Симонь Петрь, Симон Петар Ј 6,68; Σίμωνα τοῦ λεπτοῦ, Симона прокаженаго, Симона Прокажениот Мт 26,6; — Μαρία ἡ [τοῦ] Ἰακώβου, Мариа їаковаѣ, Марија Јаконова Мр 16,1; Μαρία ἡ Ἰωσήτος [Ἰωσή], Мариа їосифова, Марија Јосиева Мр 15,47; Μαρία ἡ Μαρδαληνή, Мариа Магдалини, Марија Магдалина Мт 27,56; Βηθσαϊδά τῆς Γαλιλαίας, ѱ вѣфь санди Галилѣйскыа, од Витсаида Галилејска Ј 12,21; Καισαρείας τῆς Φιλίππου, Кесариѣи Филипови, Кесарија Филипова Мр 8,27; Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας, Назарѣѣ Галилѣскаѣго, Назарет Галилејски Мр 1,9; Σάραπτα τῆς Σιδωνίας, сарѣфоу Сидоньскѣа, Сарепта Сидонска Л 4,26.

Зачуваниот дел на Радомировото евангелие содржи повеќе од 200 лични и географски имиња. Обемноста на материјалот не дозволи да биде илустрирана секоја единица. Оваа работа, која има фактолошки карактер, е само обид во изучувањето на морфолошката адаптација во нашите постари споменици. Општо може да се констатира дека адаптацијата на грчките лични и географски имиња во Радомировото евангелие е извршена во духот на старословенскиот морфолошки систем.

Mito MIOVSKI

DIE MORPHOLOGISCHE ADAPTATION VON PERSONEN — UND GEOGRAPHISCHEN NAMEN IM RADOMIR-EVANGELIUM

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Radomir—Evangelium ist ein umfassendes kyrillisches Denkmal der makedonischen Variante der nordmakedonischen Textgruppe. Es wird angenommen, daß diese Handschrift aus der mitte des 13. Jhs. stammt. Der erhaltene Teil dieses Denkmals enthält mehr als 200 Personen —

und geographische Namen bzw. Zusammensetzungen, die aus ihnen gebildet sind. Das vorgeschlagene Studium müßte von faktologischem Charakter sein und sollte ein Versuch zur Erforschung der Problematik der morphologischen Adaptation des onomatischen Materials in unseren älteren Texten darstellen.

In dieser Arbeit werden die grammatischen Kategorien der griechischen Parallelen und ihrer Adaptation ins morphologische System des Radomir — Evangeliums betrachtet. Zur Illustration werden auch entsprechende Parallelen der zeitgenössischen makedonischen Sprache des Neuen Testaments gegeben.

Als allgemeine Feststellung könnte man anführen, daß die Adaptation der Personen — und geographischen Namen im Radomir — Evangelium in Übereinstimmung mit dem morphologischen System der altslawischen Sprache durchgeführt wurde.